

аспірантка ДВНЗ
«Донбаський державний
педагогічний університет»
Науковий керівник –
канд. пед. наук, доцент
Л.К. Одинченко

МІСЦЕ СТАТИСТИЧНИХ ПОКАЗНИКІВ У ФОРМУВАННІ СОЦІАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ В КУРСІ ГЕОГРАФІЇ УКРАЇНИ СПЕЦІАЛЬНОЇ ШКОЛИ

Анотація. На основі теоретичного аналізу наукових джерел висвітлено сутність поняття «статистичний метод», його функції, мету, підходи до їх використання у шкільному курсі географії України. Розглянуто питання використання статистичних показників як джерела географічної інформації у формуванні знань з про населення України в курсі географії спеціальної школи. Визначено етапи навчання статистичних умінь розумово відсталих учнів, місце статистичних показників у вивченні демографічної ситуації України.

Ключові слова: статистичні показники, статистичний метод, населення, розумово відсталі учні.

Постановка проблеми. У наукових дослідженнях науковців, практиків і методистів питання підвищення результативності навчання і виховання дітей з особливими освітніми потребами залишається одним із значущих і актуальних. В процесі навчання учнів з вадами інтелектуального розвитку здійснюється формування не тільки теоретичних знань, а й соціально значущих умінь та навичок, що сприятимуть їх успішному переходу до самостійного життя у дорослому віці.

В системі сучасної географічної освіти у учнів спеціальної школи формується комплексний підхід до розгляду населення, як елемента системи «природа - суспільство - господарство» і вивчається як суб'єкт економічної діяльності та суспільних відносин, важливий фактор перетворення природи.

Посилення уваги в шкільній географії до питань населення України пов'язано з новими тенденціями в науці, вираженими в гуманізації,

соціологізації, економізації та екологізації її знань. Глибокого вивчення і усвідомлення особливостей населення нашої держави, що є предметом вивчення географії України, сприяє застосування для його розгляду статистичних показників.

Статистичні дані в шкільній географії мають важливе значення, оскільки дозволяють дати характеристику різних природних і соціально-економічним об'єктів і явищ. Вони застосовуються у всіх її розділах, тому їм приділяється велика увага в методиці навчання географії.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз спеціальної психолого-педагогічної літератури вказує на важливість ролі підвищення ефективності навчання школярів і свідчить про те, що вона завжди була в центрі уваги науковців та практиків (Ю. Бабанський, В. Беспалько, О. Білецький, М. Данилов, Л. Занков, І. Зязюн, І. Лернер, П. Підкасітий, О. Пехота, О. Пометун, О. Потєбня Л. Пироженко, С. Рубінштейн, О. Савченко, М. Скаткін, Н. Талізїна, Т. Шамова, І. Якіманська, Ж. Шиф).

Основні положення загальної теорії статистики і соціально-економічної статистики для виявлення прийомів збору, обробки, аналізу та систематизації цифрових даних, що характеризують різні кількісні параметри об'єктів і явищ природи і суспільства висвітлювались у наукових доробках Г. Громико, І. Єлісеєвої, М. Ефімов, М. Юзбашева, Ю. Іванова та ін.

Основні положення демографії та географії населення, що розкривають питання розміщення, динаміки, відтворення і структури населення і показники, що характеризують ці процеси розкрито у В. Борисова, А. Боярського, Д. Валентей, С. Ковальова, В. Покшишевського та ін.

В методиці навчання географії питанню застосування статистичних показників був присвячений ряд робіт вчених-методистів. Вагомий внесок у цю область внесли М. Баранський, Л. Панчешнікова, А. Даринський, В. Максаковский, В. Жучкевіч, В. Щєнев, Н. Петрова, В. Голов, Р. Заїздний, М. Ковалєвська, В.П.Дронов, В. Ром та інші.

Створення належних умов ефективного засвоєння знань передбачає організацію пізнавальної діяльності розумово відсталих учнів таким чином, щоб навчальний матеріал виступав предметом активних розумових і практичних дій кожного школяра. Окремі аспекти активізації пізнавальної діяльності розумово відсталих учнів висвітлено в працях І. Дмитрієвої, І. Єременко, С. Миронової, Л. Одинченко, В. Синьова, Т. Пороцької, Л. Стожок.

Проблема визначення функцій і ролі засобів навчання дітей з особливими освітніми проблемами, їх класифікації прямо чи опосередковано розглядались в наукових роботах українських та зарубіжних вчених-дефектологів: Т. Грузинської, І. Єременка, С. Миронової, В. Липи, Л. Одинченко, В. Синьова, О. Колишкіна та інших.

Метою статті є висвітлення питання використання статистичних показників як джерела географічної інформації у формуванні знань про населення України в курсі географії спеціальної школи.

Виклад основного матеріалу. У процесі формування знань із соціальної географії, численні кількісні дані узагальнюються і аналізуються за допомогою ряду статистичних методів. Статистичні методи визначаються як комплекс прийомів по збору масових даних, їх узагальнення, уявлення, аналіз і інтерпретація. Без статистичної підготовки ускладнене сприйняття і адекватна інтерпретація різноманітної інформації. Таким чином, оволодіння статистичними методами є необхідною умовою успішного засвоєння курсу соціальної географії в школі.

Статистичний метод – це метод кількісного охоплення і дослідження масових, зокрема суспільних, явищ і процесів [3]. Він є основним, як в географічній науці, так і в навчанні географії в школі і являє собою сукупність прийомів зі збору, обробки та аналізу кількісних даних, що характеризують різноманітні ознаки природних і соціально-економічних об'єктів і явищ в територіальному аспекті. На основі статистичного методу розкриваються просторово-тимчасові характеристики населення, формуються і

виокремлюються знання про його чисельність, динаміку, відтворення, структуру і розселення [1].

Методика використання статистичних методів в курсах соціальної та економічної географії розкривається у наукових роботах М. Баранського, А. Даринського, В. Жучкевича В. Максаковского, Л. Панчешнікової. Дослідниками визначаються і виокремлюється декілька підходів:

- ✓ методологічний;
- ✓ системний;
- ✓ діяльнісно–алгоритмічний;
- ✓ проблемний;
- ✓ процесуально–орієнтований.

Кожен із перелічених підходів визначає певні умови і цілі навчання. Так, методологічний підхід зумовлює цілі і процес навчання. Системний і діяльнісно–алгоритмічний - стосуються не тільки змісту навчання, а й процесу навчання вцілому. Процесуально–орієнтований впливає насамперед на проведення статистичних експериментів і досліджень.

У наукових доробках економгеографів (В. Максаковский, Л. Панчешнікова, Є. Шувалов) визначається мета вивчення статистичних методів у шкільному курсі географії:

- ✓ засвоєння знань про основні статистичні поняття, методи, їх значення і місце в сучасній географічній науці;
- ✓ оволодіння вміннями використання статистичних матеріалів для пошуку, інтерпретації і демонстрації географічних даних, а також застосування статистичних методів для оцінки, пояснення і прогнозу розвитку географічних об'єктів, явищ і процесів;
- ✓ формування готовності до використання статистичних знань і умінь в учбовій, науковій діяльності і в повсякденному житті [2].

При вивченні географії в середній школі статистичні показники розглядаються як джерело географічної інформації для вирішення певних навчальних завдань [4]. В результаті вивчення шкільного курсу географії

України в спеціальній школі, учні мають можливість оволодіти наступними статистичними знаннями і вміннями:

- 1) знати кількість населення України;
- 2) мати уявлення про показники, що характеризують відтворення населення України, разом з учителем за поданим алгоритмом виявляти особливості демографічної ситуації в Україні, окремих її областях;
- 3) мати уявлення про показники, що характеризують статевий та віковий склад населення нашої держави, під керівництвом учителя встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між чисельністю, віковою структурою і трудовими ресурсами;
- 4) мати уявлення про чисельність найбільших етнічних груп на території України;
- 5) мати уявлення про щільність населення України, показники міграції, що характеризують переміщення населення, як всередині України, так і за її межі.

Статистичні показники, що характеризують населення, кількісно вимірюють окремі об'єкти і явища, введені в шкільну програму і ведуть до утворення окремих понять. Як зазначає В.П.Максаковский, «початки деяких таких понять даються ще в курсах фізичної географії, а в соціально-економічній географії вони утворюють складну і розгалужену систему» [1, с. 131]. У відповідності з цим ствердженням, в спеціальній школі, з курсу в курс послідовно вводяться статистичні показники, утворюючи нові знання і вміння розумово відсталих учнів.

Формування статистичних умінь у розумово відсталих учнів в межах вивчення курсу географії спеціальної школи повинно здійснюватись з урахуванням особливостей мисленнєвої діяльності школярів, сформованості математичних знань у молодших класах спеціальної школи, умінь співставляти і порівнювати числові показники, розуміти їх значення, тощо. Умінню розуміти і порівнювати статистичні матеріали в межах вивчення теми «Населення України» передують попередня пропедевтична роботи, що має бути проведена у

попередні роки навчання географії: з 6–го по 9–й клас. Таким чином, виділяються два етапи навчання статистичних умінь:

1–й етап (6–7–й класи) – етап інтегрованого вивчення статистичних методів з географії, на якому розумово відсталі учні знайомляться з елементами статистичних методів, вчать устатковувати між предметні зв'язки географії з математикою.

2–й етап (8 – 9–й класи) – етап систематизації і узагальнення статистичних методів, на якому відбувається розширення об'єкта вивчення: до природних комплексів додаються соціальні й економічні. Роль статистичних методів у географії різко зростає.

Вивчення населення України в шкільному курсі географії спеціальної школи для розумово відсталих дітей нерозривно пов'язане із використанням певної кількості статистичних показників. Аналіз змісту навчальної програми та підручника дозволили нам визначити ряд понять, що формуються із залученням статистичних даних як джерела географічної інформації.

Відтак, вивчення розділу «Населення України» починається із формування поняття «кількість населення» та відповідних статистичних даних – кількості населення України, своєї області, рідного міста (населеного пункту), столиці України.

З кількісним складом населення пов'язане поняття «щільність населення», яке розкриває закономірності розміщення населення, зміни кількості населення (формуються поняття «відтворення» і «міграції»).

Поняття «структура (склад) населення» представляє собою угруповання населення за найбільш суттєвими ознаками і являє собою найбільш важливий елемент вивчення населення в географії України. Розгляд структур населення традиційно входить у освітні завдання шкільної географії. Навчальною програмою виділяються наступні структури населення України: статева, вікова, етнічна. Під час вивчення вікового складу населення нашої держави застосовуються статистичні показники кількості частки вікових груп і категорій населення (працездатного, пенсійного віку).

Наступним поняттям, яке формується із активним застосуванням статистичних даних і логічно пов'язує соціальну і економічну складову курсу географії України є «трудові ресурси».

І на завершення, вивчення теми «Населення України», з метою відображення особливостей процесу урбанізації, статистичні показники використовуються для кількісної характеристики системи міських та сільських поселень України.

Висновки. Статистичні дані демографічного, етнографічного і соціально-економічного змісту, представлені в шкільному курсі географії спеціальної школи, виступають важливим джерелом географічної інформації, виконують ряд функцій, що забезпечують дидактичні умови формування цілого ряду значущих понять розділу «Населення України». Саме на їх основі відбувається конкретизація теоретичних положень і висновків, система питань і завдань і практичних робіт, представлених в курсі географії 9 класу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Максаковский В.П. Методическое пособие по экономической и социальной географии мира: Кн. для учителя / В.П. Максаковский. - М.: Просвещение, 1994. - 144 с.
2. Панчешникова Л.М. Основы методики обучения экономической географии зарубежных стран / Л.М. Панчешникова. - М.: Педагогика, 1975. - 200 с.
3. Статистический словарь. / Под. ред. М.А.Королева. - М.: Финансы и статистика, 1989. - 623 с.
4. Шувалов Е.Л. География населения / Е.Л. Шувалов. - М.: Просвещение, 1985. - 176 с.